

Κωνσταντίνος Δημαράς

301 «προγράμματα επιμόρφωσης» με στόχο την αυτογνωσία

Ο Κωνσταντίνος Δημαράς (1904-1992) αρχίζει να ακούγεται στα γράμματα προς το τέλος της δεκαετίας του 1920. Η μακρά επιφυλλιδιογραφική του θητεία θα αρχίσει από το 1931. Από το 1936 το «Ελεύθερον Βήμα» (και μεταπολεμικά «Το Βήμα») γίνεται η μόνιμη στέγη του για τα επόμενα πενήντα χρόνια

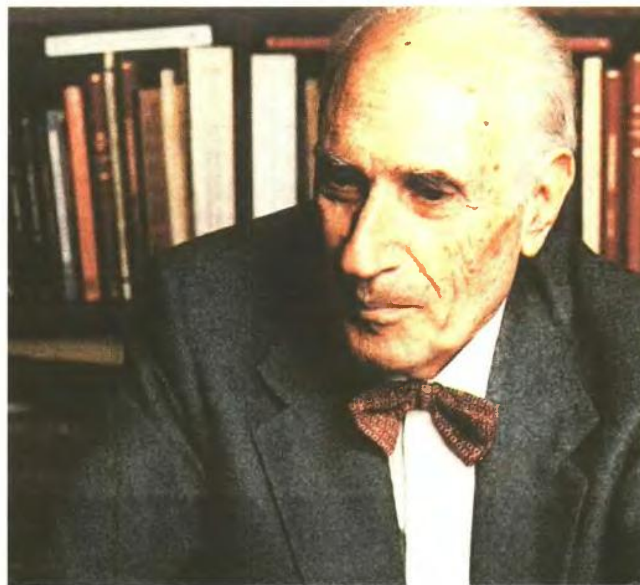
Μολονόι ο ίδιος αποκαλούσε απλώς «σημειώματα» αυτές τις εβδομαδιαίες παρουσίες, είναι βέβαιο ότι η επιφυλλιδιογραφία, με την αυτοπειθαρχία και τη νοηματική πυκνωση που απαιτούσε, συνέβαλε στη διαμόρφωση της συγγραφικής του ταυτότητας και στην προώθηση των ειδικότερων γραμματολογικών ενδιαφερόντων του. Άλλωστε, το γεγονός ότι έστρεψε προς το τέλος του βίου του να σχεδιάσει τη σειρά των *Συμμίκτων* που θα φιλοξενούσαν μέρος αυτού του συγγραφικού όγκου, αποδεικνύει ότι κάθε άλλο παρά *πάρεργα* κείμενα τα θεωρούσε: αντίθετα, από πολύ νωρίς τα εντάσσει στον προγραμματισμό του χρόνου του και στη στρατηγική των κινήσεων του. Στις ελακτικές αλλά μεσαίες συνευθεύξεις του πάντα αναφέρεται στις επιφυλλίδες και εξηγεί τι τον οδήγησε στη σταθερή εβδομαδιαία συχνότητα. Ο Δημαράς πιστεύει στον παιδευτικό ρόλο της εφημερίδας και υπηρετεί συνεπώς την «υψηλή εκλαϊκευ-

Γράφει η Λίζυ Τσιριμάκου

ση», τη μεθοδική κατάρτιση ενός προγράμματος επιμόρφωσης, δισφαλισμού του κοινωνικού συνόλου με στόχο την κατάκτηση της αυτογνωσίας και της ιστορικής συνείδησης. Ακάματος και συνεπής επιφυλλιδιογράφος, σταθερός επί χρόνια στις συναντήσεις του με τον αναγνώστη, τιμήσε όσο λίγοι τη βραχύλογη αυτή γραφή που προϋποθέτει εγρήγορση, ενημερότητα, αφρηνηματική χάρη και πειθώ, διακριτική τήρηση σαφών προσωπικών αρχών δίκως να προβάλει αμέτρως το «μιατό εγώ».

Η παρούσα δίτομη έκδοση των *Συμμίκτων*, Δ' έρχεται να συμπληρώσει τα καθαρολογικά *Συμμίκτα*, Γ' (1992), επιμελημένα από τον Γ. Π. Σαββίδη και το *Σύμμικτα*, Α'. Από την παιδεία στη λογοτεχνία (2000), που επιμελήθηκε ο Αλέξης Πολίτης. Ο γενικός υπέρτιλος τούτων των επιφυλλίδων (*Λόγια περί μεθόδου*) κρατά κάτι από την ανάλαφρη ειρωνεία που διάνθιζε το ύφος του Δημαρά, προφορικό και γραπτό. Παράφραση του ποιήματος καρτεσιανού νοήματος, η επιλογή πληθυντικού και η δημοτικοφανής εκδοχή (όχι *λόγια*, αλλά *λόγια*, κομβίντες, σονεί έπηα περὸντα, *εφήμερα*, πλάσματα της μιας ημέρας, όπως θεωρούνται τα κείμενα της εφημερίδας) δηλώνει χαρακτηριστικώς τον δοκιμαστικό χαρακτήρα αυτών των προτάσεων. Σε πρώτο επίπεδο γιατί ο Δημαράς πάντα κρατά κι ένα δεύτερο – και ο νοών νοείτω. Ο συγγραφέας συνδηλώνει, λοιπόν, ότι δεν πρόκειται να επιδοθεί σε βαρύδουπους αναλύσεις και ακολαστικούς αυλογισμούς, θα πλαισιώνει τις σκέψεις του με απλά λόγια, οικείο ύφος, αλλά αυτό θα γίνεται μεθοδικά, με σύστημα, με κανόνες, όπως το απαιτεί κάθε σοβαρή προπόνηση. Το πρόγραμμα της εφημεριδογραφίας, λοιπόν, δεν απέχει από το γενικότερο δημοτικό ερευνητικό πρόγραμμα: εντάσσεται οργανικά σε αυτό, διασπνέεται από την ίδια πειθαρχία και αυστηρότητα, όσο και αν ενδέεται το σχήμα της άμεσης επικαιρότητας, του παρεμπίπτοντος. Συνολικά, τα κείμενα που φιλοξενούν οι δύο τόμοι είναι 301. Ο πρώτος καλύπτει περίπου μια τριακονταετία (1931-1963) και ο δεύτερος μια εικοσιπενταετία (1964-1989). Ο βασικός κορμός αποτελείται από την επιφυλλιδιογραφία του *Βήματος*, πλην ορισμένων πρώιμων επιφυλλίδων της *Πολιτείας* (1931-1933) ή μικρών δημοσιευμάτων στον περιοδικό *Τύπο* (*Νέα Εστία*, *Εποχές*). Η ροή είναι χρονολογική, μολονότι ο συγγραφέας θα προτιμούσε μάλλον τη θεματική ομαδοποίηση των κειμένων. Ο Φίλιππος Ηλιού, επικριτομένος με την επιλογή και επεξεργασία των δημοσιευμάτων, δεν πρόλαβε να τα κατατάξει σε συγγενείς ενότητες – και η Πόπη Πολέμη, αδινάτωνος να αποκαταστήσει την ταξινόμηση λογική του αφενός, θέλοντας αφετέρου να αποφυγεί τη μεγάλη κατάτμηση

Ο Κωνσταντίνος Θραυός Δημαράς, κριτικός και ιστορικός της νεοελληνικής λογοτεχνίας, βασικός μελετητής του νεοελληνικού διαφωτισμού, πίστευε πολύ στον παιδευτικό ρόλο της εφημερίδας και την υψηλή εκλαϊκευση. Γι' αυτό και υπήρξε ακαματός και σταθερός επιφυλλιδιογράφος

στην οποία θα οδηγούσε η πολυθεματικότητα του υλικού, προέκρινε την ημερολογιακή παράθεση. Αυτό, τελικά, λειτούργει και ως πλεονέκτημα για τον αναγνώστη καθώς έτσι μοιραία ασφαλέστερα και εναργέστερα να ικανοποιήσει την πνευματική πορεία του Δημαρά και να παρακολουθήσει την κρυστάλλωση (αλλά και τη μεταβολή) των απόψεών του εν χρόνω. Είναι σαφές, λόγου χάριν, ότι ο ιδανισμός, ο ευσεβισμός ή ο αιδηματισμός των πρώτων χρόνων, ως ποίμε χονδρικά των προπολεμικών, αφανίζονται βαθμιαία οι προδιαγραφές αλλάζουν, μετασχηματίζονται σε κριτικό ορθολογισμό, ελευθεροπροσύν, αγωνιστικισμό. Ο ιδεολογικός αναπροσανατολισμός αυτελείται κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1930 και πυκνώνει ιδιαίτερα στα χρόνια της Κατοχής και της Απελευθέρωσης, με πρώτη ορατή συνέπεια τη μεταστρόφι από την αισθητική στην ιστορία της λογοτεχνίας, ακριβέστερα στην ιστορία της παιδείας. Στη διδοχική των επιφυλλίδων διαμορφώνονται νέες ζητήσεις, ακονίζονται άλλες μεθοδεύσεις επίλυσης των προ-

βλημάτων, εντοπίζονται βλαβερές συνήθειες (η ασάφεια και ο αυτοσχεδιασμός, η ρητορεία, ο ερασιτεχνισμός της νεοελληνικής λογοτεχνίας), προτείνονται δραστηκές θεραπείες. Επανερχόμενα μοτίβα στις επιφυλλίδες ξετυλίγουν ένα ολόκληρο παρεμβατικό πρόγραμμα: το πρόβλημα των βιβλιοθηκών και της επείγουσας οργανώσεώς τους η μετάφραση ως γεφύρωση με άλλους πολιτισμούς, η γνωριμία με τους λογίους και την ιστορία της Τουρκοκρατίας, η πάταξη της «οστυνομικής κριτικής»: η λειτουργία των νεολογιών ο «συγκριτισμός», οι κινήσεις της αυτοπεριποίησης και της εθνικής αυτάρκειας: η επιστολογραφία η αντιπαράθεση Ανατολής και Δύσης η σπληνευση του «μικρού», της μικρής διάρκειας, του μικροσυστήματος, της μικρολογίας. Αυτά περίπου είναι τα εβδομαδιαία ερευνηματα του αναγνώστη που καλείται να παρακολουθήσει τις προτάσεις του Lucien Febvre, να αμφισβητήσει τον μύθο του «κρυφού σχολείου», να εθιστεί στις «αγορές», περιττές αναγωγές, να μη διαβάζει δηλαδή μόνο «χρησιμοθηρικά».

Ανθρωπος στοχασμού και δράσης

Το καθιερωμένο σχήμα του βιβλιοκριτικού σημειώματος εγκαταλείπεται νωρίς και αντικαθίσταται από την προβληματική γύρω από τα θέματα της παιδείας, με την ευρύτερη δυνατή σημασία του όρου. Μεθοδικά, με πείσμα, επί δεκαετίες, ο Δημαράς χειριστική αποτελεσματικά το εργαλείο της επιφυλλίδας. Η σαφήνεια, ο αρπτόρευτος και οικονομημένος λόγος του σμιλεύθηκαν εν πολλοίς στην τακτική, εβδομαδιαία στήλη. Σε τούτη τη δίτομη χρονολογημένη συναγωγή, ακριβώς επειδή ο λόγος είναι περί μεθόδου και μεθοδεύσεων, τις οποίες οφείλει να εκθέσει και να πείσει για την ορθότητά τους, ο συγγραφέας συνδυάζει τις πάγιες αρετές του της αστικής ευγένειας και εθιμοφροσύνης με μαχητικότητα, πρακτικό πνεύμα, οργανωτικό νοού: ο Δημαράς ήταν άνθρωπος του στοχασμού αλλά και της δράσης. Η περιδιάβαση στον κόσμο των επιφυλλίδων του, σε οποιαδήποτε χρονική φάση τους, μας αποκαλύπτει έναν άνθρωπο ζωντανό, φιλοπερίεργο, δραστήριο, πολίτη του τόπου του και του κόσμου, σφόδρα πολέμιο της «αδράνειας του νοού». Η συγκέντρωση αυτών των μικρών, πυρηνικών κειμένων με τα οποία συστηνόταν κάθε εβδομάδα στους αναγνώστες του, φανερώνει τη δυναμική της γραμματολογικής του συνείδησης. Είθε το βιβλιολογικό εργαλείο «Φίλιππος Ηλιού» να μακροπηρέσει ώστε να ολοκληρωθεί τον αρχικό σχεδιασμό της δημοτικής επιφυλλιδιογραφικής συναγωγής και να μας φιλοδώρησει με τα πολλά, αραία μελετήματα που έχει προγραμματίσει.

Κ. Θ. Δημαράς
ΣΥΜΜΙΚΤΑ, Δ'
ΛΟΓΙΑ ΠΕΡΙ ΜΕΘΟΔΟΥ
ΕΚΔ. ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΗΝΙΑΚΗ & ΜΙΕΤ ΒΙΒΛΙΟΔΙΟΤΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ - ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΗΛΙΟΥΤΟΜ. Δ' ΚΑΙ Β', 2013, Σ. 117Σ, ΤΙΜΗ: 70 ΕΥΡΩ